SPIS TREŚCI

SŁOWO WSTĘPNE (*Ks. Marek Chmielewski*) 9
WPROWADZENIE 13

I. MODLITWA

MODLITWA 19
1. W okresie starożytności kościelnej 19
2. Średniowiecze 23
3. Czasy nowożytne 30
4. Współczesność 42
MODLITWA UWIELBIENIA W POLSKIEJ DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ 48
1. W okresie średniowiecza 48
2. W czasach nowożytnych 51
3. W czasach najnowszych 54
MODLITWA DZIĘKCZYNIENIA W POLSKIEJ DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ 62
1. W średniowieczu 62
2. W czasach nowożytnych 65
3. W czasach najnowszych 71
MODLITWA PRZEBŁAGALNA W POLSKIEJ TEOLOGII DUCHOWOŚCI 76
1. Okres średniowiecza 76
2. Okres nowożytny 78
3. W czasach najnowszych 87
MODLITWA BŁAGALNA W POLSKIEJ DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ 92
1. W okresie średniowiecza 92
2. W czasach nowożytnych 95
3. W czasach najnowszych 103
MODLITWA LITURGICZNA W POLSKIEJ DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ 112
1. W okresie średniowiecza 112
2. W czasach nowożytnych i najnowszych 117

MODLITWA RÓŻAŃCOWA W POLSKIEJ DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ (1) 128
1. Proces kształtowania się modlitwy różańcowej 128
2. W czasach nowożytnych i najnowszych 132
MODLITWA RÓŻAŃCOWA W POLSKIEJ DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ (2) 142
1. W okresie średniowiecza i w czasach nowożytnych 142
2. Od pontyfikatu Leona XIII 150
MODLITWA INDYWIDUALNA I WSPÓLNOTOWA 159
1. Modlitwa indywidualna 160
2. Modlitwa wspólnotowa 167
MODLITWA FRANCISZKAŃSKA — UWAGI HISTORYKA DUCHOWOŚCI 172
Modlitwa św. Franciszka z Asyżu 173
Modlitwa w świetle pierwotnej tradycji franciszkańskiej 175
W okresie późnego średniowiecza 183
W czasach nowożytnych 186
MISTRZYNI MODLITWY INDYWIDUALNEJ — ŚW. TERESA OD JEZUSA 196
1. Świadomość obecności Boga, który nas miłuje 196
2. Stopnie i istota modlitwy 199
MODLITWA PAŃSKA 204
1. „Ojcze nasz" 204
2. Miejsce Boga w modlitwie 208
3. Człowiek i jego sprawy 211
4. Bóg — ojcem ludzkiej rodziny 216

II. MEDYTACJA

Z DZIEJÓW MEDYTACJI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ 223
1. Biblia o medytacji 223
2. W pierwotnym chrześcijaństwie 224
3. W okresie średniowiecza 227
4. W szkołach duchowości 230
5. W czasach współczesnych 237
MEDYTACJA W ŚWIETLE POLSKIEJ TEOLOGII DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ 240
1. Pojęcie i podział medytacji 240
2. Problematyka medytacji 244
3. Owoce medytacji 257

MEDYTACJA: ŚWIĘCI ŻYWYM ŚWIADECTWEM SKUTECZNOŚCI EWANGELII . 259
Wstęp ... 259
1. Święci Kościoła ... 259
2. Świętość ... 260
3. Kult świętych ... 261
4. Wezwani do świętości ... 262
Zakończenie ... 264

III. KONTEMPLACJA

BIBLIJNE PODSTAWY KONTEMPLACJI ... 268
1. W Starym Testamencie ... 268
2. W Nowym Testamencie ... 270
KONTEMPLACJA W DZIEJACH KOŚCIOŁA ... 273
1. W okresie starożytności kościelnej ... 273
2. W okresie średniowiecza ... 276
3. W czasach nowożytnych ... 280
4. W czasach najnowszych ... 284
RODZAJE KONTEMPLACJI ... 288
1. Kontemplacja nabyta ... 288
2. Kontemplacja wlana ... 289
KONTEMPLACJA OBLICZA CHRYSTUSA ... 292
1. Kontemplacja cierpiącego Oblicza ... 293
2. Kontemplacja oblicza Zmartwychwstałego ... 296

IV. MISTYKA

MISTYKA ... 304
1. Pojęcie mistyki ... 304
2. Doświadczenie mistyczne ... 306
MISTYKA W KOŚCIELE KATOLICKIM ... 308
1. W okresie starożytności kościelnej ... 308
2. W okresie średniowiecza ... 313
3. W czasach nowożytnych ... 320
4. W czasach najnowszych ... 328

MISTYKA POLSKA 334
1. Średniowiecze 334
2. Okres nowożytny 337
3. Czasy najnowsze 341
DOŚWIADCZENIA MISTYCZNE MARYI 345
1. W kręgu duchowości Starego Przymierza 346
2. Wybrana przez Boga 350
3. Z Bogiem ściśle zjednoczona 352
SUMMARY 357
WAŻNIEJSZE SKRÓTY 361
WYKAZ PIERWODRUKÓW AUTORA WYKORZYSTANYCH W KSIĄŻCE 363
INDEKS OSOBOWY 364

SŁOWO WSTĘPNE

W średniowieczu, wskutek rozprzestrzeniania się pobożności maryjnej, zrodziło się przeświadczenie wyrażone w słynnej łacińskiej sentencji: *de Maria numquam satis* (o Maryi nigdy dosyć mówienia i pisania). Ogarniając myślą ponad dwadzieścia wieków chrześcijaństwa, chciałoby się to zdanie odnieść do modlitwy: *de oratione numquam satis* (nigdy dosyć mówienia o modlitwie). Można powiedzieć nawet więcej: *de oratione nondum satis* — o modlitwie wciąż za mało mówi się i pisze.

Prośba uczniów Jezusa, porwanych Jego przykładem intymnego dialogu z Ojcem: „Panie, naucz nas się modlić" (Łk 11, 1), stale powraca w kolejnych pokoleniach chrześcijan. Z pierwszych wieków, kiedy w różnych rejonach ówczesnego Cesarstwa Rzymskiego trwały prześladowania wyznawców Chrystusa, zachowały się bezcenne traktaty o modlitwie, zwłaszcza na temat „Ojcze Nasz", takich pisarzy, jak: Klemens Aleksandryjski, Orygenes, Tertulian, św. Cyprian, św. Bazyli i św. Grzegorz z Nyssy czy nieco później św. Jan Chryzostom. Są one świadectwem żywej wiary, co trafnie wyraził Prosper z Akwitanii w adagium, znanym między innymi z *Katechizmu Kościoła Katolickiego*: *Lex orandi — lex credendi* (por. KKK 1124). Odzwierciedlają ponadto głębokie przekonanie o tym, co w życiu Kościoła — oprócz Eucharystii — należy do spraw najważniejszych, a mianowicie o modlitwie. W czasach prześladowań, gdy przyznawanie się do Chrystusa w niejednym przypadku kosztowało życie, święci autorzy pisali nie tyle traktaty apologetyczne, uzasadniające prawdziwość wiary w Chrystusa, lecz uczyli, jak się modlić. Modlitwa bowiem, jako doświadczenie zjednoczenia z Bogiem, jest najbardziej przekonującym argumentem prawdziwości wiary, a zarazem źródłem siły dla każdego chrześcijanina. Dzięki niej może on przetrwać wszystkie przeciwności, nawet utratę życia doczesnego, by zyskać życie wieczne (por. Mt 16, 25).

Jak przed wiekami, tak i współcześnie, również w Polsce, wierzący w Chrystusa stają wobec różnych wyzwań i przeciwności, a nawet prześladowań. W sytuacjach, kiedy mogą czuć się bezradni wobec naporu zła,

na nowo odkrywają potęgę autentycznej modlitwy. Czyż nie o tym myślał bł. Jan Paweł II, który w liście *Novo millennio ineunte* pisał, że „znakiem czasów" jest to, że „mimo rozległych procesów laicyzacji obserwujemy dziś w świecie powszechną potrzebę duchowości, która w znacznej mierze ujawnia się właśnie jako nowy głód modlitwy" (nr 33)? Jest to zarówno głód samej modlitwy jako źródła i przejawu życia duchowego, jak również pragnienie wiedzy na jej temat.

W tę przestrzeń duchowych potrzeb współczesnych chrześcijan doskonale wpisuje się prezentowane tu dzieło życia ks. prałata prof. dr. hab. Jerzego Misiurka, obdarzonego elitarną godnością Rycerza Bożego Grobu w Jerozolimie. Każdego roku na półkach księgarskich pojawia się co najmniej kilkanaście nowych tytułów na temat modlitwy. Rzadko jednak mają one walor pogłębionego teologicznie i systematycznego wykładu. Najczęściej są to różne popularne poradniki życia duchowego, teksty rozważań i refleksje modlitewne. Na tym tle wyróżnia się niniejsza publikacja jako kwintesencja ponad czterdziestu lat pracy naukowej Księdza Profesora, szczególnie w dziedzinie historii teologii duchowości, a także jako dojrzały owoc jego bogatego doświadczenia duchowego.

Pod względem merytorycznym w prezentowanym dziele na uwagę zasługuje zajęcie się całą panoramą życia modlitewnego, począwszy od najprostszych form modlitwy werbalnej, przez medytację, która w naszych czasach wzbudza duże zainteresowanie, między innymi dlatego, że kojarzona jest niemal wyłącznie z kulturą dalekowschodnią, a na kontemplacji i mistyce skończywszy. Zgodnie z naukowymi zainteresowaniami Autora, całość — jak informuje podtytuł — ujęta została w aspekcie historycznym, zwykle pomijanym we wspomnianych popularyzatorskich opracowaniach. Tymczasem osadzenie problematyki życia duchowego, a zwłaszcza modlitwy, w dwutysiącletnim dziedzictwie Kościoła, na które składa się przebogate doświadczenie tysięcy kapłanów, osób konsekrowanych i świeckich — kobiet i mężczyzn, w jakimś sensie gwarantuje jego wiarygodność, a także ukazuje głębię tajemnicy Bożego działania w sercach wierzących poprzez wieki. Bez tej perspektywy duchowość chrześcijańska narażona byłaby na redukcjonistyczny antropocentryzm i sentymentalizm.

Z oczywistego więc względu dzieło to, odznaczające się wysokim walorem naukowym, zostało włączone jako drugi tom do zapoczątkowanej w tym roku serii wydawniczej Polskiego Stowarzyszenia Teologów Duchowości pt. „Biblioteka Teologii Duchowości". Celem tej serii jest właśnie

podanie polskim czytelnikom rzetelnej wiedzy z zakresu teologii duchowości, która jednocześnie ma służyć pogłębieniu życia duchowego w praktyce. Modlitwa bowiem, jako jeden z najważniejszych wymiarów życia eklezjalnego, musi bazować na Słowie Bożym i wypływającej z niego zdrowej teologii. W przeciwnym razie łatwo może stać się barwnym pustosłowiem, służącym raczej zaspokojeniu egocentrycznej potrzeby afektywnej ekspresji, aniżeli wzmacniającym wiarę „pokarmem duchowym" (por. Mk 7, 6).

Odnosząc się z wdzięcznością wobec Księdza Profesora za podzielenie się swoją wiedzą i mądrością serca, wypada życzyć Czytelnikom wrażliwości na ożywiające i odradzające tchnienie Ducha Świętego. On bowiem „przychodzi z pomocą naszej słabości", a gdy podejmujemy „walkę modlitwy" (por. KKK 2725), On „sam przyczynia się za nami w błaganiach, których nie można wyrazić słowami" (Rz 8, 26).

Lublin, Uroczystość Wszystkich Świętych 2011

Ks. dr hab. Marek Chmielewski, prof. KUL
Prezes Polskiego Stowarzyszenia Teologów Duchowości